№ 131: ШЛЯХИ ЕКУМЕНІЗМУ

Роздуми перших Отців про природу Церкви

ГЕНРИК ПЄТРАС

30 СІЧНЯ 2026

Фрагмент із книжки Генрика Пєтраса SJ «Початки теології Церкви», яка цього року вийде друком у видавництві «Кайрос». Із польської переклала Поліна Багачова.

Фото: Ben Tofan

У посланнях Ігнатія Антіохійського можна знайти багато інформації про тодішню Церкву. Ігнатій виразно підтверджує існування організованої ієрархії, початки якої були окреслені ще в посланнях св. Павла. На чолі кожної місцевої Церкви стоїть єпископ, якому допомагає колегія пресвітерів і дияконів. Принагідно, намагаючись залагодити непорозуміння з приводу молодості єпископа Магнісії, Ігнатій пропонує своє бачення суті цього служіння:

> *«До магнісійців» 3, 1н: «І вам потрібно не зневажати вік єпископа, а, зважаючи на силу Бога Отця, шанувати його. Як я помітив у святих пресвітерах ваших, вони не зважають на його очевидну молодість, але, як богомудрі, слухаються його, утім, не його, а Отця Ісуса Христа, бо Він є єпископом усіх. Отже, на честь Того, Хто нас полюбив, годиться бути слухняним без жодного лицемірства, бо, чинячи інакше, обманюємо не тільки цього видимого єпископа, але також пробуємо ошукати невидимого. Тут ми маємо справу вже не з плоттю, а з Богом, Який знає таємне».*

Відлучення від Церкви, об'єднаної навколо єпископа, є відлученням від Бога, а ухиляння від участі в зібраннях, особливо в здійсненні Євхаристії, свідчить про пиху, якій Бог противиться (Послання до ефесян 5). Ці послання є найдавнішим свідченням про усталену церковну ієрархію.

Святий Дух у Церкві

Святий Дух зійшов на все людство вже в Хрещенні Ісуса в Йордані. Його перебування з Ісусом фактично слугувало тому, щоб зрештою оселитися в усіх людях. Таким чином, людство отримало благодать перебувати з Духом, а Дух «звик» перебувати з людьми (св. Іриней, «Проти єресей» III, 17, 1). Присутність Духа в людях стає активною тільки після П'ятдесятниці. Відтоді Він діє в усій Церкві й в усіх, хто до неї належить. Церква живе вірою, що є даром Божим, подібним до подиху життя, даного Адамові, аби всі її члени могли жити. Проте самої віри не вистачало б для життя вічного, як не вистачило Адамові подиху життя. Тому Церква й отримала Духа Святого, Який є «зв'язком із Христом, скинією незнищенною, зміцненням нашої віри й сходами до Бога». Як зішестя Духа Святого на Ісуса було потрібне, щоб поєднати людську природу з Божим Словом, щоб це єднання охопило всіх синів Адама, а не тільки Ісуса, так і в Церкві Дух присутній для того самого — з'єднання з Христом. Діяння цього Духа об'являється через служіння апостолів, пророків та вчителів. Також воно аналогічне з діянням у людині: Дух діє в тілі, а не тільки в душі. У Церкві Дух також присутній у його тілесній структурі, у людях, які нею керують. Виступ проти Церкви на землі, отже, може виявитися діянням проти Духа Святого: «Бо де Церква, там і Дух Божий, а де Дух Божий, там Церква й

усяка благодать». Оскільки Дух — це істина, то, віддаляючись від Церкви, ми ризикуємо віддалитися від істини. Поза Церквою (і Духом) можна знайти тільки видимість, яка має стільки ж спільного з правдою, як вода з калюжі з джерелом («ПЄ» III, 24, 1–2).

Дух — дар Божий, який оживлює до вічного життя; Правда і З'єднання з Христом — незмінний. Спільний для Отця й Сина, з'єднує їх нерозривно. Він був посланий людям, щоби з'єднувати їх зі Словом Божим, даним через Нього. Він також з'єднує Церкву, і завдяки Його присутності вона нероздільна. Імовірно, св. Іринею не спало б на думку говорити про Церкви в множині, хіба тільки йшлося би про помісні Церкви. Церква залишається єдиною, хоч її розділяють люди, які «з будь-якого приводу розтинають і ділять велике й славне Тіло Христове, і, наскільки від них залежить, руйнують Його» («ПЄ» IV, 33, 7).

Спільнота любові

Багато хто наголошує на тому, що Климент бачив Церкву спільнотою любові, а приналежність до неї — участю в любові Отця і Сина. Окрім того, він називає Церкву родиною Божою, школою й країною Божого Логоса. Як любов Отця і Сина єдина й всеохопна, так і Церква є й може бути тільки одна:

> *«Стромати» VII, 17, 107: «По суті, існує тільки одна істинна й споконвічна Церква, до якої з Божої волі належать праведні. Оскільки є один тільки Бог, один Господь, то прославляється й заслуговує на всіляку пошану все, що виявляє себе як єдність, уподібнюючись таким чином до цієї Першооснови. У кожному разі єдність — це суть Церкви: вона цілісна, та люди хочуть розколоти її на численні єресі. Ми стверджуємо, що за своєю сутністю, за своїм задумом, за походженням і за вищістю первісна й вселенська Церква неподільна. Вона об'єднує в одній вірі, що ґрунтується на своїх Заповітах, точніше на одному, але даному в різні часи, згідно з волею єдиного Бога, вираженою через єдиного Сина; вона гуртує всіх, хто був призначений для неї й кого вибрав Бог ще перед створенням світу, знаючи, що будуть праведні».*

У єдиній Церкві має панувати згода, заснована на любові. Але, на жаль, цього немає і вона постійно піддається випробуванням розбрату. Проте до Церкви покликані всі, і кожен може спочатку стати рабом Божим, потім вірним слугою, після цього — через зростання в любові — усиновленим сином Бога й навіть Його другом.

Оскільки приналежність до Церкви є участю в любові Бога, то люди самі собою ще не є нею.

Вони є тілом Церкви, Глава якої — Ісус Христос. Власне, єдність Глави є запорукою єдності Церкви; не може бути двох чи більше Церков, коли Христос один, і це важливіше за всі поділи між людьми. Ісус Христос — Глава Церкви — також одночасно є втіленою Істиною. Тому кожен прояв істини в будь-якій філософській системі також походить від Нього. Таким чином, Христос єднає не тільки охрещених, а всіх людей, які шукають правди. Їхнє покликання — увійти в Церкву й розвиватися в любові до істинного гнозису, який дозволяє стати друзями Божими.

Церква ангелів і людей

Згідно з гіпотезою передіснування, прийнятою Оригеном, усі розумні істоти, створені на початку часу, формують небесну Церкву, святе місто Єрусалим, Наречену Логоса. Гріх став причиною віддалення від Бога, але не від Церкви. Радше Церква розтягнулась просторово й далі єднає всіх у собі. До неї належать люди, ангели й зорі. Можливо, також і демони, адже вони не втратили розум. Саме слово «церква» вживають як у загальному сенсі: «та, що існує споконвіку» (пор. ПнП Ком II), «яка є світом», «освітлена Христом» (пор. ЙоКом VI, 59, 304), так і на позначення різних її частин або помісних церков. Церква не ділиться, можна хіба сказати, що вона двоєдина: ангельська й людська. Ці частини взаємозалежні. В одній проповіді, яка збереглася латиною в перекладі св. Єроніма, читаємо:

> *ЛкГом 23, 8: «Duplex hic adest ecclesia — Церква, отже, є двоєдина: і людська, й ангельська. Якщо ми говоримо розважливо й згідно з волею Писання, ангели радіють і моляться разом із нами. А оскільки ангели присутні в Церкві, у тій, безперечно, яка гідна і яка належить Христові, то жінкам, що перебувають у Церкві, наказано мати "на голові знак влади (над нею) заради ангелів" (1 Кор 11, 10). Яких ангелів? Звичайно, тих, які стоять перед святими й знаходять радість у Церкві; ми не бачимо їх, бо наші очі замазані брудом гріхів, проте їх бачать апостоли Ісусові, яким Він сказав: "Істинно, істинно кажу вам: побачите небеса відкриті й ангелів Божих, які виходять та сходять на Сина Чоловічого" (Йн 1, 51)».*

Церква ангелів, що існує так само реально, як Церква земна, не є кінцевою метою для останньої. І перша і друга (або обидві її частини) перебувають на шляху до повної реалізації себе в небесній Церкві, у якій уже не буде жодної плями гріха.

Попри всі поділи, ідея первісної єдності всіх у Церкві формує в Оригена критичне ставлення до абсолютизації знаків приналежності до земної Церкви. Наприклад, Хрещення, яке вводить

людину в земну Церкву, є водночас лише передвістям чи знаком (сакраментом) входження в небесну Церкву — батьківщину всіх розумних істот. Земній Церкві властиві гріх, помилки та єресі, від яких вона повинна звільнитися. Це визволення настане, і наприкінці віків єдність Церкви знову стане видимою.

Імперська Церква

Ісус Христос заснував Церкву на землі через апостолів, євангелістів та інших учнів. Він сам є її наріжним каменем, освітлює її, навчає й береже від усякого зла. Церква — це Тіло Христове, Він також і її Глава. Члени Церкви прийшли до неї на зміну синагозі бо, хоч остання спочатку прийняла покликання бути вибраною, відкинула Христа й утратила всі привілеї.

Ровесницею Церкви на землі є Римська імперія. Обидві інституції є образом Небесної Вітчизни; у концепції Євсевія вони ідентичні. Завдяки імперії Церква могла стати вселенською, а завдяки Церкві імперія стала християнською. Християнську імперію та Церкву об'єднують один засновник, Ісус Христос, й один народ. У такому баченні Церкви найважливішою постаттю стає християнський правитель. На ньому виконуються пророцтва Старого Завіту, і він реалізує Божі обітниці. Перемога Костянтина на Мульвійському мості та потоплення частини військ Максенція у водах Тибру 312 року були, за словами Євсевія, передвіщені переходом ізраїльтян Червоним морем, яке поглинуло військо фараона. Імператор визволив людей від політеїзму, так само, як Мойсей вивів народ із єгипетської неволі. Християнський правитель оберігає Церкву від переслідувань, підтримує фінансово та юридично, обирає державних службовців і суддів поміж християн. Однак обов'язок імператора — дбати не тільки про земну форму Церкви, але й про вічну. У «Промові на честь Костянтина» Євсевій каже, що імператор збирає народ у базиліках, піклуючись про те, щоб привести їх до спасіння, бо він отримав таку владу від Бога. Імператор є намісником Бога на землі, як Христос — Намісник Бога в Царстві Небесному. Таким чином, він — глава Церкви, відповідальний за поширення Царства Божого й за спасіння людей. Імператор є «вселенським єпископом» Римської імперії не на підставі апостольського спадкоємства, а в результаті безпосереднього божественного призначення. Єпископи мають владу в Церкві, імператор — над Церквою. Тому він має право й обов'язок скликати собори; бере в них участь — особисто або через представників, — очолює засідання та затверджує постанови, роблячи їх державним законом.

Таке бачення Церкви часто називалося цезарепапізмом. Проте треба пам'ятати, що, на відміну від пізніших цезарепапістських концепцій, тут не йдеться про імператорські (чи світські)

повноваження: позиція Євсевія ґрунтується на ототожненні Церкви та імперії, а також визнанні влади імператора як такої, що походить від Бога та стосується як імперії, так і Церкви. Згодом на Сході це призвело до повного підпорядкування Церкви державній владі, що стало одним із характерних елементів усієї візантійської цивілізації.

ГЕНРИК ПІЄТРАС 30 СІЧНЯ 2026

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**